

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ

ՆՊԱՏԱԿ ԵՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

«Որդեա՛կք իմ սիրելիք, իմի գումարեցէք զամենայն կարողութիւնս ժողովրդեան մերոյ ի շինութիւն և ի բարգաւաճումն դպրոցաց, աստուածահաճոյ հաստատութեանց, մայրենի լեզուի, ի ծագումն գրականութեան և ի պայծառութիւն եկեղեցւոյ. զի սոքա են առհաւատ չեայք և ապացոյցք գիտակցական միութեան և պահպանութեան Ազգիս՝ ի մէջ հեռաւոր և աշխտե ժողովրդեան»:

Հայրապետական Կոնգակ. 12 նոյ. 1933

«Բարոյական, կրօնք և եկեղեցի, ազգերուն ներքին կեանքը սնուցանող ամենէն ազնիւ այս սրբութիւնները վտանգի մէջ են. ատ՛ր է որ պէտք է հանդուրժէ Ազգին խղճմտանքը: Պէտք է երեւան զան սոյոյք և իրական արժանիքի տէր անձինք, որոնց քիւր վստահ եմք քի անհունապես աւելի ստուար է, կազմակերպելու համար քուն ազգային ինքնապահպանութեան գործը»:

(ՍԻՈՆ ամսաքերք)

Ազգին երկու բարձրագոյն հոգեւոր հեղինակութիւնները, Վեհափառ Հայրապետը և Երեսօղմի պատրիարքութիւնը, իր պաշտօնաթերթով, Ազգին ապագային հանդէպ իրենց լուսաւոր գիտակցութեան մէջ, ցնցուած և մտահոգ Հայ ժողովրդին սա՛խառնակ ու ահաւոր վիճակէն, իրենց պատգամները կ'ուղարկեն սփիւռքի բովանդակ հայութեան, և կը յանձնեն աւտոր մտադիւր ուշադրութեան վտանգ մը՝ որ բոլոր ահաւորութեամբ կը սպառնայ մեր գոյութեան, ու կուտան ծրագիր մը, նպատակ մը. Հայ եկեղեցի ու Հայ դպրոց և պէտքը կազմակերպելու՝ պահելու համար այդ սրբութիւնները որոնցմով միայն հնարաւոր պիտի ըլլայ ապահովել այդ ցնցուած գոյութիւնը:

Ամէն խորհող մարդ գիտէ որ խօսքերը ուժ չեն կրնար ունենալ երբեք, մինչև որ անոնք գործի եւ կեանքի չվերածուին: Միա՛կ գործ մը, կեանքի միա՛կ շարժում մը, հազար խօսքերէ աւելի կ'որոժէ: Խօս-

քերը ըսուած են, պատգամները արձակուած՝ ամենէն աւագ բարձունքներէն. մարդարեւական տեսիլքի մը յայտնութեան բուն ու խուճապի թափով: Պէ՛տք է որ բնին դործը զայ, պէ՛տք է զայ անյապաղ և անվարան, կեանքը ստեղծելու համար:

Մեր մէջ ամենէն նախանձաւոր հաւատացեալէն սկսելով՝ մինչև ամենէն սկիւտիկը իր ողջմտութեան մէջ, կ'ընդունի որ անոնք, եկեղեցին ու դպրոցը, կրօնքն ու բարոյականը և անխաղախ գիտութիւնը, ժողովուրդներու կեանքին մէջ և անոնց առողջ գոյութեան համար, անխուսափելի անհրաժեշտութիւններ են. և սովայն այս անհրաժեշտութիւններն են որ վտանգի մը մէջ են հիմա, վատուած և անհաստատ մեր ժողովուրդին մէջ:

Նպատակին կամ ծրագրին հանդէպ ո՛չ մէկ վարանք և տարակուսանք մեր մէջ. բայց զանոնք հետեղականօրէն եւ անկաշկանդ իրականացնելու և կեանքի վերածելու ուժն է որ կը պակսի մեզի. կազմակերպութիւնն է որ գոյութիւն չունի, և եղածն ալ թոյլ է և անհամապատասխան՝ ներկայի պահանջին և վտանգի ահաւորութեան: Պէտք կայ եկեղեցիին համար կազմակերպուելու և իր ուխտալներու բանակը ունենալու:

Մեր մէջ կան համազգային կազմակերպութիւններ, քաղաքական և բարեսիրական. ասոնք անշուշտ պէտքի մը ծնունդն են, որոնց համար ոչ ոք կրնայ առարկել, և որոնք իրենց ընտրած ուղիքիծով կը ջանան իրականացնել ինչ որ կը խորհին ժողովուրդի բարւոյն համար: Բայց ասոնց քով և ասոնցմէ վե՛ր պակաս մը կայ, ո՛յն է Հայ Առաքելական եկեղեցիի եւ Հայ դպրոցի շուրջ. անոնց գոյութիւնը ապահովելու, զանոնք զօրացնելու և առողջ ու կենդանի ուժերու վերածելու նուիրուած ազգային ներքին կազմակերպութեան մը պակասը, Հայ եկեղեցիին հովանոյն տակ:

Ամէնուն ծանօթ իրողութիւն մըն է որ վերև տկնարկուած կազմակերպութիւններէ դուրս՝ կայ ստուարագոյն թիւ մը հայ մարդերու, ազգային խորարմատ կոճղին բունը, մեծագոյն զանգուածը, որուն բնազդօրէն կը խօսին ազգային գոյութեան տարտամ մտահոգութիւնն ու մտածումը. որուն կը պակսի սակայն իտէալին պայ-

ծառ գիտակցութիւնը որով կը մնայ անշարժ ու թմրած, իր շուրջը շինուած ամենէն աշխարհակալ շարժումներուն զիմաց. և որուն գլխուն վրայէն կ'անցնին մեր կեանքը յուզող բոլոր փոթորիկները և զայն խեղճութեամբ պէս կը նետեն ասդին անդին, անգիտակ ու միամիտ, փշրելու համար ժայռերու դէմ: Այս վանդուածն է ահա որ պէտք է բերուի գիտակցութեանը իր սեփական գոյութեան և առողջ կենսունակութեան: Այս վանդուածը պէտք է կազմակերպել և լուսաւորել զայն իր վտանգաւոր վարանումներուն ու մոլորանքներուն մէջ:

Ասոյք է որ Հայ Եկեղեցին ինքնին կազմակերպութիւն մըն է, դարաւոր կազմակերպութիւն մը, որ իր արդիւնաւորութեան չափը տուած է պատմութեան ընթացքին և Ազգին ապահոված է արժիք մը որ անոր փառքը և պատիւը կը կազմէ: Բայց ժամանակները կը փոխուին, նոր պահանջներ երևան կուգան, գործելու նոր կերպեր գոյութիւն կ'առնեն, միւս կողմէն, նոյն ժամանակը, գաղափարներու և մտածումներու նորութիւնները կը թմրեցնեն ու կը մեռցնեն ամենէն կենսունակ կազմակերպութիւնները որ կը քնանան անընդհատօրէն քաղոք ժամանակի ընթացքին դէմ: Այս պայմաններուն մէջ, գերազանց անհրաժեշտութիւն մըն է նոր կեանք ներարկել այդ հինցած ու թմրած կազմակերպութիւններու մէջ, եթէ չենք ուղիք որ մեռնին անոնք յուսահատօրէն, թէև ամենէն աւելի փորձուած ու գնահատուած արդիւնաւորութիւնները եղած ըլլան ազգի մը կեանքին մէջ:

«Սիոն» մեծագոյն իրաւամբ կը պատգամէ. «բարոյական, կրօնք ու եկեղեցի, ազգերուն ներքին կեանքը սնուցանող ամենէն ազնիւ այս սրբութիւնները վտանգի մէջ են, ատո՛ր է որ պէտք չէ հանդուրժէ Ազգին խղճմտանքը»: Այո, պէտք չէ հանդուրժէ Ազգին խղճմտանքը, բայց պէտք է գտնել այդ ազգը, պէտք է լուսաւորել այդ խղճմտանքը, արդարեւ գեղեցիկ ու գնահատելի՛ դործ, — պէտք է լծուիլ այդ աշխատանքին:

Ափիւքի մէջ Հայ ժողովուրդի համար ձուլումի վտանգ կայ, հայը կը հեռանայ իր եկեղեցիէն և ազգէն, կ'արհամարհէ հայ գիրը և գրականութիւնը, օտարնե-

րու հետ ամուսնութիւնները կը յաճախեն օրէ օր. Հայ Եկեղեցիի ամենէն հաւատարիմ զաւակները, թշուառութիւններու տուայտանքին չկրնալով տոկալ՝ ուրիշ փառանքներ կը փորձուին մտնել, Ազգին և եկեղեցիին հետ իրենց ունեցած դարաւոր կապերը տակաւ թուլցնելով, մերթ ամենէն աննշան ու փուճ պատրուակներով. հայ ժողովուրդը օրէ օր կը վարժուի հեռու մնալ իր մայրենի եկեղեցիէն, իր հոգեկան ախորժակի և հաւատքի զգացումին շիջումովը. եկեղեցին կը դառնայ տեսակ մը հանդիսավայր ուր մարդիկ կը սիրեն մշտնել միայն տօնական հանդիսաւորութիւններու առիթով, կարծես աշխարհիկ վայելքի մը գոհացումը գտնելու համար. կրօնքին հոգին կը մեռնի և պարագայ մը կը շինուի ամենէն մաքուր հոգիներուն մէջ. դեռ աւելի տհաւորը կայ, իբր թէ աղատախոհ մտաւորականութիւն մը, իր հանկերուն մէջ բռնած խաբուածներու մեծ բազմութիւն մը և ամենէն աւելի թարմ ու ընկալուչ տարիքը, մարդկային հոգիի յաւիտեական արժէքներու և սկզբունքներու դէմ կոխ յայտարարած՝ կը խաթարէ և կը թունաւորէ և զսնոնք կը տանի չարիքի ու մեղքի ճամբաներուն մէջ. խիղճը և Աստուածը սպաննելով անոնց թարմ հոգիներուն ներքը: Այս չարիքներու և վտանգներու մէջ. ի՞նչպէս կրնանք սպասել որ եկեղեցին պահէ իր ոյժն ու հմայքը ժողովուրդին վրայ: Կարելի՞ է մտածել որ Հայ Եկեղեցին, իր հոգեւոր իշխանութիւնը, հաւատացեալներու բազմութիւնը անտարբեր դիտողներ հանդիսանան այս տխուր ու վտանգաւոր երևոյթին առջև: Կարելի չպիտի ըլլայ արդեօք գտնել այս ժողովուրդին մէջ գէթ ինչ արդարներ որ անոր ծոցին մէջ շինուած կործանումը արգիլելու ոյժը ունենային: Ես կը հաւատամ թէ կան այդ հինգ արդարները և աւելին, հազարներ: Պէտք է իրարու մօտ բերել զանոնք, իրենց սրբութիւններուն և իրենց ի՛սկ փրկութեան համար: Այսօր աշխարհի և ազգերու բարոյական ու կրօնական ընդհանուր անկումին մէջ, եթէ կայ միութարակ կողմ մը, սա՛ է որ եկեղեցիները աւելի կենսունակ են, բարի սերմը աւելի կենդանի և աւելի առողջ է, Աստուծոյ թաղաւորութեան յոյսը մեռած չէ երբեք հոգիներուն խորը:

Պէտք է ուրեմն, եկեղեցիով և եկեղեցիին ներսը՝ սկսիլ կաղամակերպական աշխատանքի մը, ժողովուրդին տանիլ իր սրբութիւններու գիտակցութիւնը, հոգիները տաքցնել անմահ ճշմարտութիւններու կրակով, և կաղմել «Հայ եկեղեցիի ուխտեալ զաւակներու միութիւնը»։ ամէն եկեղեցիի, ամենէն խոնարհ մատուռին շրջափակին մէջ, Պատրաստ հոգեօր ու բարոյական ուժ մը, իշխանութիւն մը, ինչպէս է Հայ եկեղեցին, որուն ձեռքերուն մէջ է մարդկային կեանքի ամենէն խորհրդաւոր պահերու սրբացումը, ծնունդի, ամուսնութեան, մահուան խորհուրդներու սրբազործումը։ իշխանութիւն մը որուն է ընտանիքներու բարոյական ու հոգեօր հոգածութիւնը և մանուկներու դաստիարակութիւնը, ասիկա անխորտակելի ուժ մըն է, և պէտք է ան ազգին կեանքին մէջ առաջին գիծին վրայ դաշ, և տայ իր հեղինակութեան և արդիւնաւորութեան լման չափը։

Միամիտ չեմ հաւատալու համար որ մեր գոյութեան սպառնացող չարիքը մէկ անգամէն և կարճ ժամանակի մէջ պիտի կրնանք վերցնել։ Զարիքները մէկ անգամէն չեն շինուիր, երկար ժամանակեայ հռչակով մը արդիւնքն են անոնք, և բնական է որ երկար ճիգերու և զոհողութիւններու պէտք պիտի ունենանք չարիքը իր արմատէն խափանելու համար։ Բայց ապարդիւն չպիտի մնան կոտորուած ճիգերն ու զոհողութիւնները և Աւետարանով գիտենք թէ միակ մեղաւորի մը փրկութիւնը մեծ արժէք ունի Աստուծոյ աչքին։

Պէտք է եկեղեցիին՝ որ է հաւատացեալ ժողովուրդը, և առաջադրուած նպատակին արդարութեան և օրինաւորութեան հաւատքը ունեցող բոլոր հայ մարդերը իրարու մօտ բերել հասարակաց այս աշխատանքին համար, պէտք է սորվին ծառայել Հայ եկեղեցիին լու Հայ դպրոցին, ուխտալիները և առաքելները պէտք է ըլլան անոնք փրկելու համար հայ սրբութիւնները, ծառայելու և զոհելու նուիրումով այդ նպատակին համար իրենց կարելի բոլոր միջոցներով, հոգեւորականը և աշխարհականը մէկ բանակի մէջ, նոյն և միակ նպատակի համար։

Այս կաղամակերպութիւնը մեծագոյն

օրհնութիւնը պիտի ըլլայ նախ՝ իր անգամներուն համար, որովհետեւ նպատակ մը պիտի դրուի անոնց գործունէութեան առջև, զոհու հոգեկան ու բարոյական նպատակ մը, որոնք իրենց աշխատանքով ու զոհողութեամբ խմոր մը պիտի կաղմեն խմորելու համար մեծ զանգուածը, բարիին գործակից ընելու համար գոյն։ Նպատակ մը դնենք ժողովուրդին առջև լարելու համար անոր ուժերը և խանդավառելու համար զայն։ Այդ կաղամակերպութիւնը՝ երկրորդ, պիտի ունենայ դեռ շատ մը գեղեցիկ արդիւնքներ, պիտի պահէ իր հոգիին մէջ Ազգին սրբութիւններու և ամենէն բարեբար աւանդութիւններու հանդէպ իր հաւատքը, որ ժամանակի ընթացքին իրենց պիտի կրնան քաշել ամենէն թմրած ու պաղած հոգիները։

Ո՞վ պիտի ստեղծէ այս շարժումն ու կաղամակերպութիւնը, բնականաբար այս հարցումին պատասխան մը գտնելու համար, մեր ակնկալութիւնները կ'երթան հայ հոգեւորականութեան և անոր ամենէն բարձրներկայացուցիչներուն, որոնց խօսքը պատգամ է և անվիմադրելի շարժիչ ուժ մը, փրկութեան ճամբաներուն մէջ։ Ինչե՞ր կրնայինք սպասել այդ կաղամակերպութենէն, եկեղեցիին պիտի սնուցանէր ու բարձրացնէր իր հոգեւոր կոչումի սրբութեան վրայ, կրօնքին ու բարոյականին պիտի տար իր վայել դիրքը հայ կեանքին մէջ, պիտի խափանէր դասուլքութիւնները ու ժխտական ծայրայեղութիւնները, միջոցներ պիտի գտնէր խեղալը տարածելու ժողովուրդի լոյն խաւերուն մէջ, կրօնաբարոյական հրատարակութիւններով և տետրակներով, պիտի ունենար կենդանի խօսքի իր գործիչները, եկեղեցական ու աշխարհական, եկեղեցիին պիտի ընդարձակէր բովանդակելու համար տունները, հասարակաց սրահները, թատրոնները և ամէն կարգի հաւաքավայրերը, պիտի տաքցնէր պաղածները, պիտի կենդանացնէր թմրած հաւատքները, սիրով իրարու պիտի զօգէր հասարակաց ծնողքին, եկեղեցիին, բոլոր զաւակները անխտիր, պիտի խորտակէր ամենէն յամառ գիմադրութիւնները, և կաղամակերպութիւնն, ինք իսկ, իր կենդանի օրինակով, պիտի ըլլար բեկո մը որուն պիտի դառնային բարիկամե-

ցողութեան մագնիսացած բոլոր ասեղները:

Մեր ժողովուրդի բնագոյային ողջմտութեան լսելիքին չեն խօսիր այնքան քաղաքականութիւնը, ընկերային անվտանգութիւնը, և անիկա, իր մեծ զանգուածին մէջ, անհաղորդ կը մնայ այդ կարգի կազմակերպութիւններու, և սակայն կը տարուի անոնց կենսունակ և յոգնիլ չգիտցող արտայայտութիւններէն, կը հրապարուի անոնց տեսական և յամուռ ճիշդութիւնը, և իրեն ներքին համոզումներուն հակառակ, համակրութիւններ կը շինէ անոնց հանդէպ, պարզապէս ապրելու և գործելու խարկանքը տալու համար իրեն. և ամէնքս գիտենք թէ մեր մէջ ոմանք որչափ վարպետ են ժողովուրդի ամենէն ընտանի սէրերն ու զգացումները շահագործելու ի նպաստ իրենց տեսակէտներուն: Պէտք է ուժի այդ հոսանքը դարձնել բուն իսկ իր օրինաւոր հունին, Հայ եկեղեցիին ու զըպրօցին. որոնք, հակառակ ամէն բանի, կը մնան ժողովուրդը իրենց քաջող ամենէն մեծ սէրերը:

Գործի ուրեմն, եկեղեցականն ու աշխարհականը, հայ կիւնը և հայ մայրը, մեծն ու պղտիկը, փրկելու համար բարոյականը, կրօնքն ու եկեղեցին: Գործը որչափ զբոսուար, նոյնքան զեղեցիկ և փրկարար է իր հետեանքներով. Ամէն հայ եկեղեցի պէտք է ունենայ իր ուխտաւոր մասնաճիւղը, ամէնքը նուիրուած միեւնոյն նպատակին, որոնց ամբողջութիւնը պիտի կազմէ «Հայ եկեղեցիի զաւակներու միութիւն»ը: Ասիկա պիտի ունենայ տարեկան իր թեմական և ընդհանուր համագումարները, որոնք պիտի գան ճշդել, երեան եկած պարագաներու թելադրութեան տակ, գործունէութեան տեղական և ընդհանուր գիծեր և ուղղութիւններ: Կազմակերպական խանդավառութիւնը պիտի աճեցնէ զոհողութիւնները և նպաստները. և պիտի աւելցնէ կատարուած գործին և ձեռք բերուած արդիւնքին հմայքն ու գեղեցկութիւնը: Եւ Ազգը բովանդակ, սփռուքի մէջ, պիտի ունենայ մտածող գրուի մը և մարմին մը, աղբիւր ու ժեղ և կորովի գործունէութեան մը:

Փորձենք ու չպիտի զղջանք:

Գ. ՄԽԱԼԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՌԱՎԵՆՆԱՅԻ ԵԿԶԱՐԲՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԻՍԱՀԱԿ ՀԱՅԿԱԶՆ

Կիւրեղեան Բրօֆ. Լեւոն՝ Վիրգիլեան ծառ խորագրով երկու յօդուածներ գրած է 1932 Հոկտ. և Նոյ. Թ. 10-11 և Դեկտ. Թ. 12 Բազմալիկային մէջ, Վիրգիլիոսի մասին տալով շահեկան տեղեկութիւններ եւ այդ առթիւ մէջբերելով հայագիտական ծանօթութիւններ. կը յիշատակէ ի մէջ այլոց, Ռավեննայի եկղարքութիւնը և անոր եկղարքներէն Նշանաւոր Հայկազն Իսահակը, որուն տապանադիրն ամբողջութեամբ կուտայ թարգմանելով զայն յունարէնէ. Աղլարսթ թերթն ալ 12 և 13 Յունուար 1934, Հրպէս ստորագրութեամբ երկու յօդուածներ կը հրատարակէ «Ծարտարապետ Փրօֆէսորը» մակագրութեամբ, զբախտելով Վիրգիլեան երկնագրաւեանը անուամբ գիրքը. հայագիտական պատմական ծանօթութեանց հետ կը յիշէ Հայկազն Իսահակը արտագրելով նաեւ անոր տապանագրին թարգմանութիւնը, և այս առթիւ գնահատական տողերով Բրօֆ. Կիւրեղեանի գործին զրական ու հայագիտական արժէքը կը բացատրէ:

Մենք ալ կը ձայնակցինք Հրպետի այս տողերուն եւ առիթէն օգտուելով կը փափաքինք Ռավեննայի եկղարքութեան մասին պատմական տեղեկութիւններ տալ եւ Իսահակ Հայկազնի վերաբերութեամբ տրուած հարեւանցի ծանօթութիւնները ընդլայնել, ճանչցնել ինքնութիւնը եւ անոր եկղարքութեան օրով պատահած կտրեւոր դէպքերը յիշատակել, ու յօդուածիս վերջը կցել անոր փառաւոր շիրմին արձանագրութեան թարգմանութիւնը:

Ռավեննայի եկղարքութիւնը պաշտօնական անունն է Իտալիոյ ա'յն մասին որ Կ. Պոլսոյ կայսերաց հպատակութեան տակ կը մնար Զ. դարու կէսէն մինչեւ Բ. դար: Այս ստացութեանց քաղաքային եւ զինուորական գլուխն էր եկղարքը, որ կը նշատէր Ռավեննայի մէջ: Քաղաքին շրջակայ երկիրը արդի Վենետիկի հարաւային սահմանէն մինչեւ Ռիմինի մօտ՝ Պենտէպոլիտէն սկսելով՝ ուղղակի իր վարչութեան տակ